

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH

POSTMODERN DÖNEMDE TÜRK İSLAM SANATLARINDA DİJİTAL
YAKLAŞIMLAR

DIGITAL APPROACHES IN TURKISH ISLAMIC ARTS IN THE POSTMODERN
PERIOD

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim YILDIRIM¹

ÖZ

Postmodern dönemin en önemli temel özelliği belki de teknolojiye başdöndürücü gelişmeler ve bunun insan yaşamındaki değiştirici-dönüştürücü etkisidir. 1990'lı yıllarla birlikte tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de internet dediğimiz web (ağ) günümüze gelene kadar baş döndürücü bir hızla hayatımızın her alanına girmiştir. Başlangıçta sadece bir iletişim teknolojisi olarak karşımıza çıkan bu durum, hayatın her alanında tüm dünyayı birbirine bağlayan kuvvetli bir etki oluşturmıştır.

Teknolojik gelişmelerle birlikte sosyal hayatımız ve gündelik alışkanlıklarımız da değişmiştir. Modernizmin evrenselci, gelişimci ilerlemeciliğe ve özgünlük merkezli yaklaşımlarına tepki olarak ortaya çıkan postmodern sanat anlayışında ironi, parodi, eklektizm ve çoklu anlamcılık gibi yeni kavramlar da bir ifade tarzı olarak ön plana çıkmıştır.

Postmodern sanatta seçkin kültür ve sanat ile kitle arasındaki sınırların silinerek, yaygın kitle iletişim araçlarıyla etkisi ve tanınırlığı artırılmış yüzeysel ve bir o kadar da tüketim odaklı ve eleştirel bir sanat anlayışının var olduğu görülmüştür.

Sanat ürünlerinin geleneksel platformlar olan ve ancak belli sayıdaki kitleye ulaşabilen sahne, galeri vb. mekânların haricinde de sanal ortamlarda sunumlarının, teşhirinin çok daha kolay yapılabildiğini görmekteyiz. Günümüzde kişisel web siteleri, blog sayfaları, Facebook, Instagram, Twitter (X), Youtube ve Pinterest vb gibi sosyal medya mecraları sanatsal anlamda kişisel ve toplu olarak sanal sergi alanlarının başında gelmektedir. Ayrıca dijitalleşme sürecinde dijital imkanların yeni sanat objeleri üzerinde uygulama anlamında kolaylaştırıcı bir etkisi de malumdur.

Türk İslam sanatlarında dijital yaklaşımlar sözü geleneksel sanat formlarının modern teknolojiyle harmanlanarak yeniden yorumlanmasını ve bu çalışmaların sanal web ortamlarda çok daha geniş kitlelere ulaşabilmesini ifade eder. Bu makalede, dijital teknolojilerin Türk İslam sanatlarına nasıl entegre edildiğini ve bu uyumun geleneksel sanatların evrimini nasıl etkilediği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Postmodern Dönem, Dijitalleşme, Dijital Sanat, Türk İslam Sanatları

ABSTRACT

Perhaps the most significant characteristic of the postmodern era is the dizzying pace of technological advancement and its transformative impact on human life. Since the 1990s, the internet—initially perceived merely as a communication technology—has rapidly permeated every aspect of our lives, not only in Turkey but across the entire world. Over time, this development has created a powerful force that connects all parts of the globe in every sphere of life.

¹ Hakkâri Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, ibrahim.yldrm@yahoo.com

Alongside technological advancements, our social lives and daily habits have also undergone significant changes. In response to modernism's universalist, developmentalist, and originality-centered approaches, postmodern art has brought forward new modes of expression such as irony, parody, eclecticism, and polysemy.

In postmodern art, the boundaries between elite culture and mass audiences have been blurred. A more superficial, consumption-oriented, yet also critical artistic approach has emerged, gaining visibility and influence through mass communication tools.

We observe that art products are no longer confined to traditional platforms such as stages and galleries, which only reach a limited audience. Today, it is much easier to present and exhibit artworks in digital environments. Personal websites, blog pages, Facebook, Instagram, Twitter (X), YouTube, and Pinterest are now among the most prominent virtual exhibition spaces for both individual and collective artistic expression. Moreover, during the process of digitalization, the application of digital tools to new forms of art objects has had a clearly facilitative effect.

The term "digital approaches in Turkish-Islamic arts" refers to the reinterpretation of traditional art forms by blending them with modern technology and to the ability of these works to reach much larger audiences through web-based platforms. This article examines how digital technologies have been integrated into Turkish-Islamic arts and how this integration has influenced the evolution of these traditional art forms.

Keywords: Postmodern Period, Digitalization, Digital Art, Turkish Islamic Arts

GİRİŞ

Dünya sanat tarihi içinde önemli bir yeri olan Türk İslam sanatları, kendine özgü düşünce yapısıyla, yüzyıllar boyunca zengin bir kültürel ve sanatsal miras oluşturarak, dünya kültürel ve sanatsal mirasına büyük bir katkıda bulunmuştur. Temel alan olan mimari yanında, el sanatlarından hat sanatı, tezhip, minyatür, ebru ve çini gibi geleneksel sanat formları, postmodern dönemde dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte gerek uygulamada ve gerekse de sunumda yeni bir boyut kazanmıştır. Bu konudaki dijital yaklaşımlar, sanatçıların yaratıcı/tasarım süreçlerinin zenginleşmesine ve eserlerinin daha geniş kitlelere hızlı ve pratik bir şekilde ulaştırmalarına da kolay bir imkân tanımıştır. Ayrıca dijitalleşme öncesi sanatsal uygulamalara baktığımızda bunun kadim gelenekten geldiği gibi devam ettiğini görmekteyiz. Kullanılan malzemeler, tasarımdaki klasiğe bağlılık, teşhir (sunum, sergi) tarzlarındaki devamlılık bunun belirgin göstergeleridir. Dijitalleşmenin getirdiği yenedünya anlayışında geleneğin yanı sıra yenilikler arayışında olan sanatçılar, geleneksel sanatların klasik formlarından da beslenerek yeni üsluplar/stilller geliştirdiler. Bu sentezleme ile birlikte yaşadıkları çağın sanatçıları oldular.

1. TÜRK İSLAM SANATLARINDA GELENEKSEL UYGULAMALAR

İslam öncesi ve İslam sonrası Türk sanatında mimaride ve el sanatlarında ortaya konulan sanat ürünleri, tasarımları, kullanılan malzemeler, sunum şekilleri, o sanat ürünlerinin bulunduğu coğrafya, ilgili dönem ve ihtiyaçlara göre şekillenmiştir. Bunun farklı alanlardaki çeşitli örneklerini ortaya konulan eserlerde görmekteyiz. Uygulanan tekniklerde ve ait oldukları yüzeye göre motif kullanımlarında da doğal olarak farklılıklar vardır. Bu motiflerde milli kültürümüzün kadim özelliklerinin yansıtıldığı bitkisel, hayvansal, figürlü, sembolik ve nesne kökenli farklı öğeler kullanılmıştır.

Türk sanatlarında sıkça kullanılan her bir motifin ya da sembolün bir anlamı bulunmaktadır. Motifleri Türk sanatlarında görsel bir iletişim dili olarak niteleyebiliriz. Mesela, "Hayat Ağacı", bulunduğu yüzeyin kullanım durumuna göre farklı şekillerde uygulanagelmıştır. Ama bu kullanımların ortak dili, ifade ettiği mana her zaman ve tüm Türklerde "hayatın ve sonsuzluğun sembolü" olarak anlaşılmıştır.

Türk İslam sanatlarının önemli bir alanı olan ebru sanatında kuşaktan kuşağa aktarılan tasarımlarda her bir ebru bir diğerine benzemese de genel kompozisyonda devamlılık söz konusudur (Derman, 1994:80-82). Hoca öğrenci ilişkisi de burada gözlem, taklit ve uygulama şeklinde gelişmiştir. Dijital gelişmenin

henüz olmadığı bu dönemlerde (1990'lı yıllar öncesinde) üretilen her bir ebrunun üretildiği çevrede kaldığını ve sadece geleneksel iletişim araçları olan sergileme, kitaplar veya postalama yollarıyla takipçilerinin beğenilerine sunulduğunu görmekteyiz. Ayrıca radyo ve TV yayınlarında kültür ve sanat haberleri içinde bu bilgilendirmelerin yapıldığı arşivlerde de mevcuttur.

Türk ebru sanatının son dönem en büyük temsilcilerinden birisi olan Mustafa Düzgünman (1920-1990) ebru çalışmalarını Üsküdar Doğancılar yokuşundaki aile apartmanının mütevazı bodrum katında geleneksel yöntemlerle yürütüyordu. Aile bağları da olan merhum Necmettin Okyay (1883-1976)'dan öğrendiği bu sanat dalında kullandığı malzemeler ve uygulamalarıyla geleneğin sıkı bir takipçisiydi. Kendisiyle sık sık yaptığımız görüşmelerde ve sohbetlerde geleneğe çokça vurgu yapıyor, ebruda modern tasarımlara ve uygulamalara karşı olduğunu söylüyordu. Bunu Uğur Derman da zikretmektedir (Derman, 1994:62-63).

Fotoğraf 1: Mustafa Düzgünman evinin bodrum katındaki mütevazı atölyesinde kadim tarz üzerine ebru çalışırken. Görsel: /<https://dokusu.com.tr/ebru-sanatcilari/>) Erişim tarihi 01.03.2025

Benzeri bir süreci hat sanatında da görmekteyiz (Derman, 1997:427-437). Hasan Çelebi (1937-2025)'den ders aldığım dönemlerde ders verme şekli şu şekilde olurdu: Bir hoca ve bir de öğrencisi vardır. Bu hoca öğrenci arasında birebir gözlem ve uygulama şeklinde geleneksel bir ders öğretisi yapılır, öğrenci harfleri hocasının üslubuna/uygulama şekline bakarak önce taklit eder ve aynısını yaptığı zaman bir sonraki derse geçerdi. Dijitalleşmenin henüz ortaya çıkmadığı bu dönemlerde yurt içinden ve yurt dışından ders almak isteyen öğrenciler ya bizzat gelerek ya da yazılarını (meşk) posta yoluyla hocasına gönderirdi. Hocası da yapılan hataları varsa doğal boyalardan üretilen kırmızı mürekkeple düzeltir ve iyi olan harfleri de ayrıca belirterek yine posta yoluyla ilgili öğrencisine iade ederdi.

Fotoğraf 2: Hattat Hasan Çelebi. (<https://www.ktsv.com.tr/guncel/hattat-hasan-celebi-ve-dort-kitadan-talebeleri>)
Erişim tarihi 01.03.2025

Fotoğraf 3: Hattat Hasan Çelebi, (Mustafa Çelebi koleksiyonundan)

O dönemlerdeki kişisel bilgi, görgü ve tecrübelerimizde tezhip, minyatür vd sanat dallarında da benzeri süreçlerin yaşandığına şahit olduk. Türk İslam sanatlarındaki eğitim öğretim (hoca öğrenci ilişkisi), sanat tasarımları (geleneğe bağlılık ve geleneğin alışlagelmiş formlarını sürdürme), sanatsal ürünlerin uygulama şekilleri, sergilerdeki sunumsal kompozisyonlar, dijital sanat çalışmaları öncesi geleneksel yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmıştır.

2. POSTMODERN DÖNEM, DİJİTALLEŞME ve DİJİTAL SANAT

Postmodernizm, modernizmin katı kurallarına karşı bir tepki olarak şekillenmiş ve farklı disiplinlerde geleneksel anlayışları sorgulayan, çoğulcu ve esnek bir yaklaşım benimsenmiştir. Özellikle mimariden sanata, edebiyat ve sosyal alanlara kadar uzanan bir etki yaratmış ve sanatsal ifadede yeni ufuklar açmıştır.

Teknolojik gelişmelerin en büyük etkisi sosyal hayata ve gündelik yaşama olmuştur. Modernizmin evrenselci, gelişmeye açık yapısı ve özgünlükçü yaklaşımlarına tepki olarak ortaya çıkan postmodern sanat anlayışında ironi, parodi, eklektizm ve çoklu anlamcılık gibi kavramlar bir söylem olarak ön plana çıkmıştır.

Postmodern sanat, metinlerarası alıntılar, pastişler, parodiler ve göndermeler yığındır. Sanat artık özgünlüğü değil, çoğulculuğu ve yoruma açıklığı önceler (Foster, 1983: xv.). Postmodern kültürde sanat, kitle iletişim araçlarıyla rekabet eder hale gelmiş; imge, içerikten çok daha baskın olmuştur (Bourriaud, 2002:25.).

Postmodern sanatta seçkin kültür ve sanat ile kitle arasındaki sınırların silinerek, yaygın kitle iletişim araçlarıyla etkisi ve tanınırlığı artırılmış yüzeysel ve bir o kadar da tüketim odaklı ve eleştirel bir sanat anlayışının var olduğu görülmüştür.

Kuş (2019: 1004), postmodernizmin başlangıçta sadece Anglo-Amerikan edebiyatında kullanılan bir kavram olduğunu, ancak yirminci yüzyılın ortalarından itibaren mimarlık alanında ve giderek tüm sanatsal ve sosyal alanlarda kullanılan, üzerinde yoğun tartışmalar yapılan bir kavrama dönüştüğünü ifade etmektedir. Kuş, özellikle plastik sanatlarda, bu kavramın 1970'lerden günümüze kadar geniş bir zaman dilimi ve çok çeşitli sanatsal üretim biçimlerini kapsadığını belirtmektedir.

İlk kez 1975 yılında mimaride ortaya çıkan postmodern kavramı daha sonra 1980'lere doğru resim sanatını ve diğer plastik sanat dallarını da kapsamaya başlamıştır (Akdeniz, 1990: 157-158).

1970'li yıllar, bir nevi tüm dünyayı da kuşatan 1980'li yılların neoliberalizmin ve neoliberal politikalarının sosyoekonomik dinamizmiyle, yeni bir dönemin bu anlamdaki ön hazırlığı gibidir. Mimaride ve sonrasında resim ve bağlantılı olarak diğer sanat dallarını da kademeli bir şekilde etkileyen bir rezonans etkisi yapmıştır. 1990'lı yıllar ise sanat akımlarının erimeye başladığı yıllar. Bu dönem gelişen teknoloji sayesinde müthiş bir bilgi akışı başlar. Dünyanın çeşitli yerlerinde üretilen sanat işlerinde yerelliğin ötesinde benzerlikler oluşur. Türkiye'de ise postmodern pek çok kuram tartışılmış ve bu yıllara damgasını vurmuştur (Ekin, 2012: 2).

Bu aslında küreselleşen yeni bir dünya kavramının ortaya çıkışını göstermektedir. Gündelik yaşamdaki etnik ve yerel farklılıkların yansıması olan özgünlük tanımının yerini birbirlerini görmeseler de iletişim kanalları vasıtasıyla birbirlerinden haberdar olan toplumların zamanla birbirlerine benzeme sürecini de başlatmıştır. Sanattaki özgün yaratıcılık/tasarım kaygısı doğal olmaktan çıkıp, küresel boyutta bir benzeşme/taklit alanına geçmiştir. Bu ise sanatın devrimsel özgünlüğüne bir ket vurmuştur. Aynı tarz yaklaşımlar bir süre sonra toplumsal karşılığında o sanat dalından çabuk bezme, sıkılma ve hızlı tüketerek yenisini bekleme/arama sürecine girmiştir.

Gökkaya'ya göre (2020:43), Postmodernizm, geleneksel malzemelerle sınırlı kalmayıp, her türlü malzemenin kullanıldığı, çoğulcu bir yapıda olup, modernizmin uzantısı, onun çözmediği, görmezden geldiği çatlaklarından sızan bir tezahürüdür. Postmodernist çoğulculuk aynı zamanda farklı malzeme türlerini kullanabilme konusunda da sanatçıya sanat ürününde zengin bir çeşitlilik imkânı tanımıştır. Bunun da doğal olarak global bir yansıması olmuştur ki, teknolojik gelişmelerin olumlu diyebileceğimiz en temel göstergesi de bu olmuştur. Bu doğrultuda, postmodernizmin ve teknolojinin etkisiyle sanat üretiminde büyük bir dönüşüm yaşanmış, sanatçılar artık geleneksel tekniklerin ve malzemelerin ötesine geçerek, dijital araçlar ve yeni medya sayesinde daha özgür ve yenilikçi bir dil geliştirmişlerdir. Bu dönüşüm, sadece sanatın üretim biçimini değil, aynı zamanda izleyiciyle olan ilişkisini de değiştirerek, sanatı daha etkileşimli, dinamik ve küresel bir boyuta taşımıştır.

Kuş (2019: 1004-1005), teknolojinin sanat üretimindeki rolünün arttığını ve özellikle televizyon, video, bilgisayar gibi yeni görüntü tabanlı teknolojilerin bu dönemde büyük bir etkiye sahip olduğunu belirtmektedir. Bu teknolojilerin gelişimi, çizim becerilerinin önemini azaltmış ve sanatçılar, yeni medya, enstalasyon (çevreden bağımsız bir sanat nesnesi içermeyen, belirli bir mekan içinde o mekanın özelliklerini seyirci katılımıyla birlikte kullanarak icra edilen yerleştirme sanatı), video ve objektif

temelli sanat gibi alanlarda, geleneksel sanat yapma süreçlerini kısaltmayı başarmışlardır. Ayrıca, postmodern düşüncenin, tüm sanatsal yeniliklerin önceki keşiflerden türediğini ve anlamın zamanla modaya dönüştüğünü savunduğunu ifade etmektedir. Bu düşünce tarzı, geçmişteki sanat ve fikir akımlarını içinde barındırarak, o dönemlere ait izleri taşımaktadır.

Modernite sonrası tüm dünyada insan yaşamını doğrudan ve dolaylı olarak her alanda etkileyen gelişmeler oldu. Postmodernite de denilen bu çağda, özellikle teknoloji merkezli gelişmelerle birlikte, geleneksel iletişim araçlarının da büyük bir değişime ve dönüşüme uğradığı görüldü. 1990'lı yıllarla birlikte ülkemizde de görülen dijitalizm/dijital sanat (Sağlamtimur, 2010) denilen bu yeni durum, doğal olarak sanatı da etkisi altına almıştır. "Toplumda oluşan sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik gelişmelerden beslenen ve buna yön veren sanatçı dijital dünyanın getirilerine, çalışmalarında yer vermiştir" (Sağlam, 2020:57).

Dijital sanat, teknoloji ve yaratıcılığın birleştiği heyecan verici bir alan haline geldi. Sanatçılar, dijital araçlar ve yazılımlar kullanarak görsel eserler, animasyonlar, etkileşimli medya ve daha fazlasını oluşturmaya başladı. Sağlam (2020: 59), dijital teknolojinin sanatta kullanılmaya başlanmasının ve sanat nesnesine dahil olmasının 20. yüzyılın sonlarına denk geldiğini, ancak dijital sanatın temellerinin aslında empresyonizmle atıldığını ve kinetik sanat, Pop art, Dadaizm, Fluxus ve Kavramsal Sanat gibi akımların bu süreci daha da geliştirdiğini belirtmektedir.

Dijital sanatta temel etken teknolojidir ve bu manada geleneksel uygulamaların dışında standart kurallara bir bağlılık görülmez. Dijital sanatın daha serbest bir çalışma alanı vardır diyebiliriz ve bunu da teknolojinin alt yapısıyla doğru orantılı olarak dijital verilerin pozitif bir katkısı olarak değerlendirebiliriz. Dijital sanatın teknik alt yapısında sanatçının becerisine katkıyı bilgisayar, tasarım programları ve yapay zekâ gibi çeşitli teknolojiler sağlamaktadır. Kızılaslan ve Kozlu İsmailoğlu (2021:110), Groys'a atıfta bulunarak, dijital sanat ve yeni medya sanatının geleneksel sanat eserlerinden doğası gereği oldukça farklı olduğunu ifade etmektedir. Dijitalleşmenin, bir metin ya da görselin üretilmesinin ardından bu üretimlerin enformasyon ağlarında dolaşıma sokulmasıyla gerçekleştiği belirtilmekte ve dijitalleşmenin, yeniden üretimin teknik açıdan daha geliştirilmiş bir hali olarak tanımlandığı vurgulanmaktadır.

Törenli'nin de ifade ettiği gibi (2014:171), dijitalleştirme, verilerin düzenli bir şekilde depolanmasına, iletilmesine ve geniş kitlelere hızlı bir şekilde yayılmasına olanak tanır. Geleneksel sanatlarımızdaki arşivleme sorunu teknolojik ekipmanlar kullanılarak çok daha sağlıklı bir şekilde dijital bir destekle çözümlendiğini görmekteyiz. Artık hemen hemen her evde bulunan teknolojik aletler (mobil telefonlar, tabletler, diz üstü bilgisayarlar, masa üstü bilgisayarlar) ile kullanıcıların sanatsal çalışmaları/aktiviteleri kontrol etmelerini, bilgi kaynağına geri bildirimler/dönüşler göndermelerini ve hatta bilgiyi anlık olarak değiştirmelerini sağladığını görmekteyiz (Çakır, 2014: 171).

Bu bağlamda dijital sanat, hem görsel dilindeki yenilikler hem de sanat ve bilim arasındaki etkileşimin getirdiği farklılıklarla geleneksel sanat anlayışlarını sorgulayarak, daha geniş bir ifade ve üretim biçimi sunmaktadır. Teknolojinin sunduğu olanaklar sayesinde sanatçılar, eserlerini yalnızca görsel değil, aynı zamanda etkileşimli ve dinamik bir biçimde sunabilmekte, izleyicilerle anlık geri bildirim ve etkileşim kurarak sanatı daha erişilebilir ve katılımcı hale getirmektedir. "Dijital sanat, geleneksel sanat anlayışlarına göre bazı yönlerden farklılıklar göstermektedir. Bunun nedeni dijital sanatın kendine özgü belirgin görsel dili kadar belki de o güne kadar hiç olmadığı biçimde sanat ve bilimin işbirliği ile üretilmiş olmasıdır" (Kızılaslan ve Kozlu İsmailoğlu, 2021: 110-111).

Geleneksel Türk sanatlarında ise temel etken usta çırak ilişkisidir. Bunda da ustadan çırağa aktarılan kadim geleneğin verilerinin çırak tarafından özümsemesi, taklit edilmesi (kalfalık) ve sonrasında da kendi rengini, sanatını ekleme becerisi (ustalık) ön plandadır.

2.1. Dijital Sanat Türleri

1. Dijital Resim ve Çizim: Grafik tabletler ve dijital kalemler kullanılarak oluşturulan sanat eserleri.
2. 3D Modelleme ve Animasyon: Üç boyutlu objeler ve karakterlerin oluşturulması ve hareketlendirilmesi.
3. Dijital Fotoğrafçılık: Dijital kameralar ve fotoğraf düzenleme yazılımları kullanılarak oluşturulan görseller.
4. Etkileşimli Sanat: İzleyicilerin eserlerle etkileşime girebildiği interaktif dijital projeler.
5. Dijital Kolaj ve Montaj: Farklı dijital görüntülerin bir araya getirilerek yeni kompozisyonlar oluşturulması.

2.2. Dijital Sanat Araçları ve Yazılımları

1. Adobe Photoshop: Fotoğraf düzenleme ve dijital resim için popüler bir yazılım.
2. Autodesk Maya: 3D modelleme ve animasyon için kullanılan profesyonel bir yazılım.
3. Procreate: iPad için güçlü bir dijital resim ve çizim uygulaması.
4. Adobe Illustrator: Geleneksel ve dijital hat yazılımı programı.

2.3. Dijital Sanatın Geleneksel Sanat Çalışmalarına Göre Belirgin Avantajları

Dijital sanatın geleneksel sanat çalışmalarına göre belirgin avantajları vardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz.

Erişilebilirlik oranı: Dijital araçlar, sanatçılar için daha geniş bir erişim imkânı sağlar ve yaratıcı/tasarım süreçlerini hızlandırır.

Çalışmalarda esneklik: Dijital sanat eserleri kolayca düzenlenebilir ve değiştirilebilir.

Paylaşımında yaygınlık: Dijital sanat eserleri, internet ve sosyal medya aracılığıyla geniş kitlelere ulaşabilir.

Koruma ve Restorasyon: Dijital teknolojilerin kullanılmasındaki en büyük pozitif etki, sanat eserlerinin korunmasındaki ve restorasyonu konusunda sağlamış olduğu büyük avantajlardır. Özellikle dijital tarama ve 3D modelleme tekniklerinde, eserlerin ayrıntılı bir şekilde mikro/makro boyutta incelenmesine ve zarar görmeden korunmasına yardımcı olur.

Dijitalleştirme için bir motivasyon, veri kaybına karşı bir koruma olabilmektedir. Orijinal eserler veya ilgili meta veriler yok edilirse, dijital kopyalar en azından bazı bilgilerin kaydedilmesini sağlayabilir (Gülbüz, 2021:23).

Eğitim ve Kitlesele Yayılım: Dijital platformlarda, Türk İslam sanatlarının eğitim ve daha geniş sanatseverlere/sanat kitlesine yayılımında da önemli bir rol oynar. Online verilen kurslar, sanatseverlere bulundukları herhangi bir ortamda ilgili sanat dalını öğrenme kolaylığı sağlar. İnteraktif müzeler ve sanal sergiler, sanatseverlerin bu alanda yine kolay bir şekilde bilgi edinmesini ve eserleri keşfetmesini sağlar.

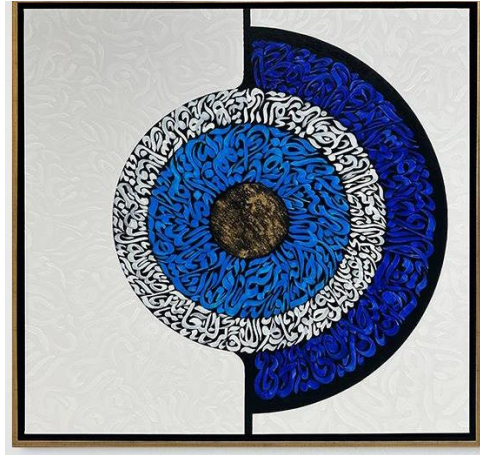
Sanal Müzeler: Türkiye'deki birçok müze, dijital platformlar üzerinden sanal tur imkânı sunmaktadır. Bu sayede, ziyaretçiler dünyanın her yerinden bu eserleri inceleyebilir ve Türk İslam sanatlarına dair bilgi edinebilir.

Sanatçılar, 3D modelleme araçlarını kullanarak yeni eserler/ürünler yaratabilir/oluşturabilir ve geleneksel teknikleri dijital ortamda yeniden ve özgün bir şekilde de deneyebilirler. Bu durum, sanatçıların yaratıcılıklarını genişletmelerine ve yeni ifadeler/üsluplar keşfetmelerine imkân tanır.

3. DİJİTAL TEKNOLOJİLERİN TÜRK İSLAM SANATLARINA ETKİSİ

Dijital teknolojilerin Türk İslam sanatlarına entegrasyonu, bu sanatların dijital çağın gerektirdiği şekilde evrimini (dönüşüm ve yenilenme) hızlandırmış ve tasarım ve uygulamada yeni ifade biçimlerinin ortaya çıkmasına imkân tanımıştır. Sanatçılar, dijital araçlar (teknoloji) sayesinde uygulamada daha özgür ve yenilikçi eserler üretebilirler. Ayrıca, dijital platformlar aracılığıyla eserlerini daha geniş kitlelere ulaştırabilir ve sanatlarını global/küresel bir izleyici kitlesiyle paylaşabilirler. “Hat sanatının teşhirinin yıllar içerisindeki bu değişimini, bir yönüyle en eski sergileme usullerine ilave olarak gelişen yeni yöntemler bağlamında değerlendirebiliriz. Bugün hattatlar cami yazıları yazdığı gibi yazdıkları levhaları sosyal medya üzerinden teşhir etmektedirler. Sosyal medya mecralarının doğası gereği bir hız söz konusudur” (Selalmaz, 2021:121).

3.1. Dijital Hat Sanatı: Geleneksel hat sanatının, dijital kalemler ve çeşitli grafikler kullanılarak dijital ortama taşınmasıdır. Bu sayede sanatçılar, hat sanatını dijital platformlarda icra edebilir ve eserlerini kolay ve yaygın bir şekilde geniş kitlelerle paylaşabilirler.

Fotoğraf 4: Modern Hat Sanatı Uygulaması, (<https://www.kozaarts.com/modern-hat-hat-sanati>)

Erişim tarihi 09.03.2025

3.2. 3D Modelleme ve Baskı: Çini ve minyatür gibi geleneksel sanat formlarının, 3D modelleme ve baskı teknolojileriyle yeniden yorumlanmasıdır. Sanatçılar, dijital ortamda tasarladıkları eserleri 3D yazıcılar aracılığıyla fiziksel hale getirebilirler.

3.3. Sanal Gerçeklik (VR) ve Artırılmış Gerçeklik (AR): VR ve AR teknolojilerinin, izleyicilere sanat eserlerinin interaktif bir şekilde deneyimleme imkânının sunulmasıdır. Mesela bir hat, minyatür veya ebru sergisi, VR gözlükleriyle gezilebilir ve izleyiciler böylelikle eserlerin ayrıntılarını yerindeymiş gibi çok daha yakından tekrar tekrar inceleyebilirler.

3.4. Dijital Ebru Sanatı: Üsküdar'daki Ebristan isimli ebru tasarım ve uygulama evinde, geleneksel Türk sanatlarından biri olan “Ebru Sanatı”nı klasik yöntemlerin yanı sıra, modern anlamda dijital örneklerin ilk icrası Hikmet Barutçugil ile başlamıştır. (Barutçugil, 2021).

Fotoğraf 5: Hikmet Barutçugil, (<http://www.turktarim.gov.tr/Haber/623/suya-naksedilen-sanat>)

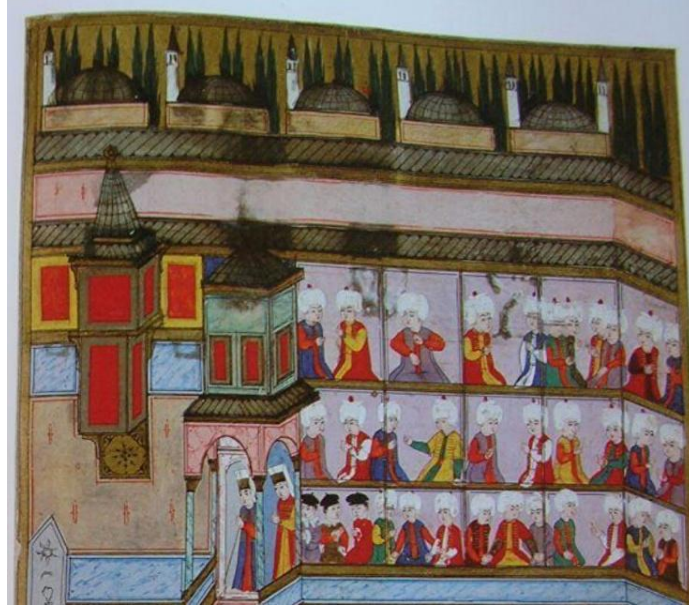
Erişim tarihi 09.03.2025

Fotoğraf 6: Hikmet Barutçugil çalışması, (<https://www.soylentidergi.com/ebru-sanatini-yasatan-insan-hazinesi-hikmet-barutcugil/>), Erişim tarihi 09.03.2025

3.5. Dijital Minyatür Sanatı: 1990'lı yılların sonunda MTV Film ve Televizyon şirketi tarafından III. Murad Surnamesi olarak da bilinen, 1582'de tahtta bulunan III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmet için düzenlemiş olduğu ve 52 gün süren sünnet düğünündeki yapılan şenlikleri anlatan Surname-i Hümayun

adlı eserde yer alan minyatürler geleneksel canlandırma tekniği kullanılarak hareketlendirilmiştir (Aydingüler, 2023: 8597).

Fotoğraf 7: Surname-i Hümayun'da sağ üst kısımda görülebilecek davetlilerin üç katlı locasına bir örnek. (<https://www.gzt.com/arkitekt/ihtisamin-hikayati-surname-i-humayun-3560262>) Erişim tarihi 09.03.2025

Fotoğraf 8: Dijital minyatür sergisi üç boyutlu hologram gösterisi, (<https://www.istanbulsanatdergisi.com/marmarayda-dijital-minyatur-sergisi-acildi/>), Erişim tarihi 09.03.2025

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Dar ama ana fikre bağlı kalınarak yapılan bu çalışmada, postmodern dönem, bu dönemin sanata bakışı, bu dönemin öncesinde ve sonrasındaki geleneksel Türk İslam sanatlarındaki çalışmalara değinilmiştir. Şu anda hayatta olmayan, birebir tanıştığım ve çalışma imkânı bulduğum geleneğin iki güçlü ismi Hattat Hasan Çelebi ile Ebruzen Mustafa Düzgünman'ın sanatsal yaşamlarından da kesitler sunarak, Hikmet Barutçugil hocanın modern ebru denemelerine de değindik.

Bu kıymetli hocaların yetiştirmiş olduğu öğrencilerden bir kısmı geleneksel üretime sadık kalırken, bir kısmı da çalışmalarını günümüz teknolojisi ile birleştirerek sanat hayatlarına devam etmeyi uygun bulmuşlardır.

Dijital teknolojiler, sanatçılara bu anlamda yeni ifade biçimleri sunarken, sanatseverlere de sanat eserlerini daha interaktif ve erişilebilir bir şekilde deneyimleme ve ulaşma imkânı tanır. Bu durum, Türk İslam sanatlarının geleceğe taşınması ve dijital gelişimi için de büyük bir potansiyele sahiptir.

Diğer sanat dallarında olduğu gibi, özelde Türk İslam sanatlarında da kullanılan bu dijital yaklaşımlar, geleneksel sanat formlarının modern teknolojiyle yeniden yorumlanmasını ve sanatın kendi içindeki gelişimini ve dönüşümünün hızlandırmasını da sağlamaktadır.

Geçmişten gelen her türlü mimari ögenin, el sanatlarındaki çeşitli motiflerin asli kompozisyonlarının dijital teknolojiler kullanılarak yeni güncel yorumlarla tasarlanıp uygulanmasıyla bir takım yeni formatların elde edilmesi kaçınılmazdır. Bunu yaparken de bilhassa asli özgün felsefenin/formun kaybedilmemesi gerekmektedir. Gelenekten kopmadan ve geleneksel sanatlarımızın özgün çalışma sistemleri de korunarak, gelenekselden modernizeye bir köprü gibi dijitalle geçişin sağlanması/sürdürülmesi genel özgünlüğe de bir zarar vermeyecektir.

Bu bağlamda milli kültürel kimliğimizin somut göstergeleri olan geleneksel Türk sanatlarının taşınabilir ve taşınmaz birer kültürel ve sanatsal belge olarak dijital arşivleme çalışmalarıyla, bu kadim değerlerin geleceğe taşınmasında, aktarılmasında teknolojik alt yapıların kullanılması büyük fayda sağlayacaktır.

Bu alanda yetiştirilecek yeni nesil sanatçılara, kültür ve sanatımızı yansıtırken ve dijital araçları kullanırken dikkat etmeleri gereken değerlerin de öğretilmesi, kendilerine bırakılan bütün kadim değerlere sahip çıkıp saygı duyarak, bir kültür elçisi niteliğinde kendilerinden sonra gelecek nesillere doğru aktarım yapmaları da izah edilmelidir. Ki kadim bilgiler, teknoloji ile birleşerek sürdürülebilirlik sağlayabilsin.

KAYNAKÇA

- Akdeniz, Halil. (1990) Çağdaş Resim Sanatında Kuram (Düşünce Boyutu) ve Türk Resim Sanatına Yansıması Üzerine Bir Araştırma, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Aydınçüleri, Mustafa Hikmet. (2023). Geleneksel Sanatların Dijitalleşmesi: Güncel Sanatta Minyatür Örnekleri, International Social Sciences Studies Journal, Vol:9, Issue:115, page:8597.
- Bourriaud, Nicolas, (2002). Postproduction: Culture as Screenplay: How Art Reprograms the World, Lukas & Sternberg, sy.25.
- Çakır, H. (2004). “Sayısal Televizyon Yayıncılığı”. (Ed. Metin Işık), Medyada Yeni Yaklaşımlar, sy.47. Eğitim Kitabevi, Konya.
- Çelebi, Mustafa., Hasan Çelebi fotoğrafı.
- Derman, Uğur. (1994) Mustafa Düzgünman, TDV İslam Ansiklopedisi, c.10, s.62-63.
- Derman, Uğur. (1994). Ebru, TDV İslam Ansiklopedisi, c.10, s.80-82.
- Derman, Uğur. (1997). Hat, TDV İslam Ansiklopedisi, c.16, s.427-437.
- Foster, Hal. (1983). The Anti-Aesthetic: Essays on Postmodern Culture, Bay Press, sy.XV.
- Gökkaya, Evren Karayel. (2020). Modernizmden Postmodernizme Sanatta Değişen Biçim Anlayışı, Jomops Journal Of Modernism and Postmodernism Studies, vol.1, issue.2, page.43.

- Gürbüz, Açelya. (2021). Yakın Gelecekte Müzecilik Alanında Kullanılacak Yeni Teknolojiler ve Teknoloji Tabanlı Yeni Hizmetler, İstanbul Üniversitesi SBE Müze Yönetimi AD Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fethiye Erbay.
- Kızılaslan, Nazlı. (2021). Prof. Dr. Düriye Kozlu İsmailoğlu. “Teknolojinin ve Dijitalleşmenin Geleneksel Türk Sanatlarına Yansımaları”, Medeniyet Sanat-İMÜ Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, c.7, sy.1, s.105-126.
- Kuş, Metin. (2019). “Postmodern Sanat ve Günümüz”. İdil, sy.60, s.1003-1010.
- Sağlamtimur, Z. (2010). Dijital Sanat, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c.10, s.3.
- Sağlam, Firdevs. (2020). Peter Kogler’ın Dijital Mekânları. Sanat ve Tasarım Dergisi, c.10, sy.1, s.52-67.
- Selalmaz, Serkan. (2021). “Hat Sanatının Sergilenme Usûlü ve Dijital Mecrada Hat Sanatı”. Tevilat 2/1, s.107-125. <https://doi.org/10.53352/tevilat.960707>. (Erişim 27.02.2025)
- Teker, Özlem Ekin. (2012). 1980’den Günümüze Sanatta Postmodern Yönelimler, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Törenli N. (2005). Bilişim Teknolojileri Temelinde Haber Medyasının Yeniden Biçimlenişi: Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- <https://dokusu.com.tr/ebru-sanatcilari/>
- <https://www.ktsv.com.tr/guncel/hattat-hasan-celebi-ve-dort-kitadan-talebeleri>
- <https://www.gzt.com/arkitekt/ihtisamin-hikayati-surname-i-humayun-3560262>
- <https://www.kozaarts.com/modern-hat-hat-sanati>
- <http://www.turktarim.gov.tr/Haber/623/suya-naksedilen-sanat>
- <https://www.gzt.com/arkitekt/ihtisamin-hikayati-surname-i-humayun-3560262>
- <https://www.istanbulsanatdergisi.com/marmarayda-dijital-minyatur-sergisi-acildi/>